

teraturliste, der lader ane, at faget faktisk har en respektabel historie, som læseren nu snydes for. Men specielt skal redaktionen roses for de mange bibliografiske afsnit, der giver værket betydelig brugsværdi.

Troels Dahlerup

F.J. Billeskov Jansen: *Liv og Lærdom. Kapitler af dansk videnskabs historie.* (Gyldendal, 1983). 297 s., ill.

Kan det tilsyneladende virke, som om de klassiske lærdomssays epoke er passé, demonstrerer Billeskov Jansen her, at dette heldigvis ikke er tilfældet. Afhandlingerne er ofte bygget over tidligere arbejder (kronikker, foredrag eller disputatsoppositioner), og som understreget i undertitlen skal bogen betragtes som et bidrag til dansk lærdomshistorie, i ikke ringe grad et supplement til den københavnske universitetshistorie.

Indholdet spænder fra Ole Worm over fysikeren Kratzenstein til H.C. Ørsted, medens anden halvdel specielt rummer en række portrætskitser af forfatterens forgængere, lærere og kolleger, som f.eks. Paul Rubow, selv en mester i det kritiske essay, og med et virkeligt scoop genoptrykkes De Berlingske Avisers over to numre bragte udførlige referat fra Rubows disputats 1921. Dette var nyhedsstof en gang for meget længe siden. Til slut demonstreres i en kort selvbiografi betydningen af Holbergstudierne som indfaldsvinkel til på engang litteratur og lærdomshistorie.

Der er kun grund til at være den lærde forsker taknemmelig for disse indholdsmættede og altid veloplagede essays, der spænder fra emblematik over symbolforskning til ideologikritik, og som giver videre kredse nem adgang til på en underholdende måde at stifte be-

kendtskab med lærdommens vide perspektiver.

Troels Dahlerup

Sidsel Eriksen, Per Ingesman, Mogens Melchiorsen, John Pedersen (red.): *Socialhistorie og samfundsforandring.* (Forlaget Historia, Århus 1984). 260 s., 122 kr.

Ideen til denne bog skal findes i de senere års voksende interesse for socialhistorie og den succes, forlaget Historia opnåede med en tidligere udgivelse »Nye strømninger i dansk lokalhistorie« fra 1981.

Udsendelsen af »Dansk Socialhistorie« affødte en kritik af dens socioøkonomiske historieopfattelse, der reducerede de menneskelige levevilkår til nogle statistiske (makro)størrelser og dermed så bort fra dagliglivet med dets mange nære kontakter og ansigt til ansigt relationer. Lokalhistoriebogens forskellige bidrag kunne imidlertid vise hen til både problemstillinger og relevante metoder, når det gjaldt om at beskrive og kortlægge befolkningens hverdag: de materielle levevilkår, holdninger, værdier og dertil egnet kildemateriale.

Derfra og til ideen om en bog om »nye strømninger i dansk socialhistorie« var der ikke langt. Redaktionsgruppen satte som mål for en kommende socialhistorie, at den skulle »anlægge en helhedssynsvinkel, et totalt perspektiv, hvortil samtlige historiske specialdiscipliner må yde deres bidrag« (side 6). Man valgte at koncentrere sig om det 19. og 20. århundrede og henvendte sig til en række yngre historikere og etnologer, der hver på deres måde skulle give et bud på, hvad en hverdagslivets socialhistorie kan og skal indeholde.

Etnologen Bjarne Kildegaard skri-

ver om »Det civiliserede menneske«. Med ståsted i etnologien og kulturhistorien giver han en introduktion til den tyske sociolog Norbert Elias' civilisationshistoriske forskning og kommer med flere danske eksempler på, hvorledes kilder (dagbøger, erindringer, rejseleksikon m.v.) kan læses (den hermeneutiske metode) og hverdagens symbolsprog forstås med reference til civilisationsbegrebet og -processen. Der stilles spørgsmålstegn ved, hvor vidt de »synlige tegn på civilisationsformåen (...) modsvarer af en tilsvarende indre civiliserthed« (s. 38), hvormed Kildegaard lægger sig tæt op ad et humanistisk videnskabsideal, der ikke finder sin »mening i beviset, men i fortolkningen af fortid og nutid« (s. 30). Et metodegreb, der også kendetegner mange af de øvrige bidrag herunder historikeren Helge Paludan, der tager sig af den »Historiske familieforskning« og dens muligheder.

Paludan gennemgår den demografiske, økonomiske og følelsesmæssige side af familiestrukturen og familielivet. Det er klart den sidstnævnte, den følelsesmæssige, intime, nære, kulturelle analyse af familien, der har forfatterens bevågenhed: »Den vanskelige, følelsesorienterede spørgemåde må kunne afføde endnu mange undersøgelser. For det er vel stadig (...) befriende at have et sted, hvor man ikke alene er en funktion, men et helt menneske?« Dermed bliver analysen af familien nøglen til samtidens (vor tids) selvforståelse med »naturlige« og kontinuerlige forbindelser til fortiden.

I »Fra udstødte til anbragte« giver historikeren John T. Lauridsen den på dansk grund første samlede omtale af marginalgrupperne i Danmark i overgangen fra det feudale standssamfund, hvor det at stå uden for de sociale fællesskabers tryghed medførte sult og forfølgelse og til den kapitalistiske so-

cialstats institutions- og overvågnings-samfund lig med anbringelse, udskillelse og psykisk stempning i effektivitetens/fremskridtets hellige navn. Lauridsen godtgør, at vor viden om marginalgrupperne – »en broget skare af arbejdsløse, tidligere lovbrydere, ludere, fidusmagere, enlige kvinder og mødre« (s. 79) – er al for ringe og i vor egen selvforståelse har krav på større historisk opmærksomhed.

Det samme kan ikke siges om etnologen Gudrun Gormsens emne, der har en rig dansk og måske især svensk forskningstradition at trække på. I artiklen »Landbosamfundet og etnologien« trækkes den svenske etnolog Börje Hanssens problemstillinger, arbejdsmåder og begreber frem som vigtige inspirationskilder til studiet af det danske landbosamfund. Livsstilen blandt landarbejdere, husmænd og egentlige bønder forstås derfor bedst ved hjælp af begrebet »socialt aktivitetsfelt«, defineret som »sammenfatningen af den sociale aktivitet som karakteriserer menneskene inden for en gruppe, eller som forbinder individer i forskellige grupper, og disse sociale reaktioners udstrækning i geografisk rum« (s. 118). Siden redegør Gormsen for Stocklunds anvendelse af »økotypenbegrebet« og »livsformbegrebet«, som etnologerne Thomas Højrup og Palle Ove Christiansen har gjort brug af med det mål for øje at forklare, hvorledes sociale og kulturelle adfærdsmønstre opstår og vedligeholdes.

De folkelige bevægelser får også deres socialhistorie. Historikeren Henning R. Lauridsen koncentrerer sig overvejende om foreningernes indre sociale og kulturelle miljø, deres betydning for den menneskelige bevidsthed og identitetsskabelse. Denne mentalitetshistoriske synsvinkel søger Lauridsen herefter indpasset i et trefaset udviklingsforløb begyndende med

den »folkelige vækkelse«, kendetegnet ved en bevidstgørelse igangsat af komplekse ydre forandringer. Dernæst følger en »organisationsfase«, hvor ideerne har fanget og søges realiseret over for det omkringliggende samfund, og i den tredje fase professionaliseres og bureaukratiseres foreningslivet i takt med, at organisationerne integreres og bliver en anerkendt del af det etablerede samfund. Lauridsen tager sig både af de folkelige bevægelser på land og i by, mens byen eller snarere »Menneskene i industrialiseringens byer« står i centrum for etnologen Peter Dragsbo.

Han ordner sine iagttagelser og betragtninger omkring »kvartersdannelsen« som et grundelement i bymiljøet. Bylivets materielle, økonomiske, æstetiske, sociale og mentale sider finder sammen i dette begreb, der – suppleret med andre klassisk etnologiske termer – siden benyttes til kort at beskrive arbejderklassen og borgerskabets »familieformer, bevidsthedsformer, kulturformer, socialiseringsformer, m.m.« Temaer som uddybes i de to næstfølgende afsnit om »Middelklassen« af historikeren Jørgen Fink og »Arbejderklassen« af litteraturhistorikeren og etnologen Svend Aage Andersen.

Finks afsnit om den næringsdrivende middelklasse af håndværkere og detailhandlere i perioden ca. 1895 til 1920 er lagt an på en skildring af industrialiseringen og befolkningsudviklingens/strukturens betydning for dannelsen af en næringsdrivende middelklasse og dennes etablering af erhvervsorganisationer. Derimod indtager middelklassens indre sociale liv en mere tilbagetrukket plads helt i modsætning til Svend Aage Andersens afsnit om arbejderbefolkningen, der ikke beskæftiger sig med årsagerne til arbejderklassens fremkomst, men derimod satser kraftigt på en detailfremlæggelse af arbejderbefolkningens dagligdag, som

den tog sig ud for de landarbejdere, der vandrede ind til byerne. Siden behandles byarbejdernes disciplinering til det industrialiserede arbejdsliv, deres bolig- og familieformer samt fritidsliv.

Andersen peger gentagne gange på arbejdernes »livsforløb« som en vigtig indfaldsvinkel til arbejderhistorien, men det er kulturbegrebet, -analysen, der samler de mange tråde og gør det muligt ikke blot at sondre mellem forskellige kollektive livsformer blandt byarbejdere (der tales således om fagarbejderkultur, arbejdsmandskultur, håndværkerkultur, arbejderkvindekultur o.l.), men også formår at trække nogle antagonistiske forbindelseslinier til andre samfundsklasser.

Som helhed giver denne bog en kompetent og inspirerende introduktion til problemstillinger, litteratur, kilde materiale og metoder, hvorunder dagliglivets historie lader sig beskue og beskrive. Derimod kniber det gevaldigt med at forklare den måde, hvorpå hverdagens mange rutinesituationer lod sig organisere under vekslende pres fra omgivelserne. Det gælder for så vidt ikke etnologerne, som har udviklet en række begreber, der er ganske gode til at samle og delvis forklare personers og gruppers adfærdsmønstre og aktivitetsformer. Historikerne famler derimod noget i blinde, når de, uden et veludviklet begrebsapparat, søger at fremlægge og tolke de mange forskellige materielle og bevidsthedsmæssige udtryksformer – at søge dække bag et såkaldt humanistisk videnskabsideal er her ingen løsning. Og dermed kan en del af kritikken (lidt ufint indrømmer jeg) føres over på selve redaktionsgruppen: Vel vidende, at »Samfundsforandring« ikke kan forstås og forklares, hvis de makroskopiske forandringer holdes ude, ligesom nyere »Socialhistorie« i dag orienterer

sig stærkt i retning af samfundsvidenskaberne i særdeleshed sociologi. Derfor bliver bogens titel noget misvisende, men den kan alligevel varmt anbefales. Redaktionsgruppens initiativ på dette og andre felter vidner om et åbent og progressivt fagligt miljø blandt de historiestuderende på Århus Universitet, og forhåbentlig kan det tjene til inspiration også andre steder inden for som uden for de universitære mure.

Flemming Mikkelsen

Hans-Norbert Lahme (red.): *P. Knudsen – Bidrag til hans politiske biografi. Analyser og dokumenter.* Med bidrag af Per Boje, Gerd Callesen og Hans-Norbert Lahme. (Odense Universitetsforlag, 1983). 135 s., 97,60 kr.

Efter at den tidlige socialistiske arbejderbevægelse på det nærmeste var brudt sammen i 1877, søgtes den politiske gren af bevægelsen videreført med stiftelsen af Socialdemokratisk Forbund i 1878. I de første år var dette en medlemsmæssigt meget beskeden og rent københavnsk forening, men fra begyndelsen af 1880'erne gik det fremad. Og i de følgende 30 år udviklede forbundet sig til den siden fastholdte position som Danmarks største politiske parti. I stort set hele denne periode, nemlig fra 1882 til 1909, hed dets formand – formelt betegnet 'forretningsfører' – P. Knudsen.

Det er altså en lang og meget afgørende fase af Socialdemokratiets udvikling, der blev gennemløbet med Knudsen som øverste leder. Men ikke desto mindre er han som person nærmest et ubeskrevet blad – ikke mindst når han sammenlignes med forgængeren Louis Pio og efterfølgeren Thorvald Stauning. Om disse to foreligger

der en rig litteratur, og i den nye udgave af Dansk biografisk Leksikon har de – fuldt berettiget – fået meget store, nyskrevne og nyvurderende artikler af henholdsvis Niels Finn Christiansen og Vagn Dybdahl. Om P. Knudsen derimod foreligger kun A.C. Meyers 88 sider lange biografi fra 1916, og i DBL er Oluf Bertolts ret beskedne artikel om ham fra 2. udgaven optrykt uændret.

Nu ville en stort anlagt Knudsen-biografi i stil med Jens Engbergs og Hans Lyngby Jepsens nyligt udsendte monografier om henholdsvis Pio og Stauning givetvis blive en gabende kedsommelig læsning uden det ringeste spor af romantik eller skandaler. Efter alt, hvad der foreligger af vidnesbyrd, var han »en mand, der manglede form og farve«, som Povl Engelstoft skrev i Dansk biografisk Håndleksikon. Men samtidig var han, som Engelstoft fortsatte, en mand, »hvis ord både i tal og tro var solidt underbyggede«. Og dette i forbindelse med hele hans centrale placering i Socialdemokratiets konsolideringsfase skulle nok kunne begrunde en større biografi. Så meget mere fordi en sådan kunne give megen ny og tiltrængt indsigt i denne forbløffende udforskede periode med den majsommelige op- og udbygning af den danske arbejderbevægelse.

Der er således al mulig grund til at hilse et initiativ som det foreliggende velkommen, og det vil forhåbentlig kunne inspirere til flere og større studier om P. Knudsens politiske (og faglige) virksomhed.

Ud over en kort biografisk indledning af redaktøren består bogen af tre analyser: P. Knudsen som partiteoretiker (s. 6-33, ligeledes af H.-N. Lahme), P. Knudsen som social-økonomisk statistiker (s. 31-50, af Per Boje) og P. Knudsen og internationalismen (s. 51-55, af Gerd Callesen). Endvidere